

**Олег
Шилюк**

Директор Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ДІЯЛЬНІСТЬ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Відомо, що вузівські бібліотеки не є незалежними структурами: вони підтримують дослідження, науково-навчальні процеси ВНЗ, поширюють інформацію про місію своїх установ. Бібліотеки повинні розвиватися разом з дослідженнями, що змінюються, і вивченням поведінки в новому мережевому просторі.

З огляду на тенденції сьогодення, можна виділити три широкі аспекти діяльності вузівських бібліотек:

1. Більша частина роботи, навчальна і дослідницька діяльність змінюється в мережевому середовищі. Це має значний вплив на послуги, які надає бібліотека. Фактично ефект технології на дослідження і вивчення поведінки буде мати більший вплив, ніж безпосередньо прямий ефект технології на бібліотечні системи і послуги. Найближчим часом бібліотека повинна здійснити зрушення в дослідженні і вивченні практики. У перспективі бібліотеки організовуватимуть послуги довкола технології процесів користувачів, підтримуючи об'єднання змісту і послуг в оточуючому середовищі користувачів та розвиваючи управління цифровими послугами.

2. Мережа створює нову динаміку із відкриття і використання довкола головних концентраторів інформаційної інфраструктури: Google, Amazon тощо. Вони об'єднали поставку (відкриття і зменшення операційних витрат) і запит (велика аудиторія) та розвиваються у платформах, які допомагають іншим додаткам у досягненні їх цілей. Вони не зможуть замінити бібліотечні послуги, але вони змушують нас замислитися над тим, як налагодити обслуговування (послуги) в Мережі. Хоча колективний бібліотечний ресурс досить вагомий, фрагментація і значні операційні витрати зменшують його ефект. Значну увагу слід приділяти дослідженню того, як краще проектувати цілеспрямоване обслуговування в операційному середовищі, як розробити місток між відкритою Мережею і багатими бібліотечними послугами і як зробити ці послуги привабливими для значної кількості користувачів.

3. Неможливо для кожної бібліотеки підтримувати й управляти всіма її діловими процесами, тим більше, що швидко зростає обсяг запитів у бібліотеках, очікування сервісу та зміни технологій. Бібліотеки історично залежали від загальнодоступних платформ для послуг. Видалення надлишковості в діяльності і формування здатності до спільного вирішення питань — основні пріоритети.

Хоча поява послуг бібліотеки на основі досягнень цифрового періоду є важливим нині, немає достатнього усвідомлення і формулювання їх значення для майбутнього вузівської бібліотеки, і навіть чи слід їх відносити до бібліотечних функцій, що виконуються бібліотекарями. Крім того, нині обговорення майбутнього вузівської бібліотеки обмежене середовищем бібліотекарів, до нього не залучається велика академічна спільнота, як це повинно бути.

З огляду на проблему недостатньої кількості літератури, особливо навчальної, вузівські бібліотеки України створюють повнотекстові колекції навчально-допоміжних матеріалів. Частіше бібліотеки використовують їх лише в локальних мережах чи навіть на локальних машинах, щоб уникнути проблем, пов'язаних з вирішенням питань авторського права. Водночас порівняно меншим є вклад вузівських бібліотек у формування корпоративних бібліографічних баз даних. Це обумовлено багатьма відмінностями в діяльності бібліотек — нормативно-методичними, програмними, технічними та ін.

В останні роки електронні бібліотеки (ЕБ) створюються лавиноподібно і практично неконтрольовано. В основному це відбувається у ВНЗ, часто за безпосередньої участі наукової бібліотеки. Розкид того, що саме називаємо ЕБ, справді величезний. Не заглиблюючись в дискусію про коректне визначення ЕБ, в контексті цього питання розумітимемо під електронною бібліотекою організацію масиву електронних документів, забезпечених коректним бібліографічним описом і доступних через засоби телекомунікаційного доступу для пошуку, витягання і доставки споживачеві.

При всьому різноманітті форм ЕБ, існують типові етапи їх створення, які в кращому разі дублюються, що потенційно приводить до несумісності створюваних ресурсів у мережевому середовищі. Це стосується не тільки програмно-технічних, але й організаційно-методичних рішень.

Крім того, виникає масове дублювання робіт, коли, скануючи одні й ті ж книги, бібліотеки багато разів виконують одну й ту саму роботу. При цьому дублювання іноді буває вимушеним: грубе порушення авторських прав не дозволяє бібліотекам виставляти накопичені ресурси зовні, вони надаються у внутрішній мережі або на CD-ROM тільки цільовим користувачам цієї бібліотеки. Складається парадоксальна ситуація, коли в століття цифрових технологій при створенні електронних бібліотек використовується принцип накопичення, типового для традиційних бібліотек, замість принципу надання доступу, характерного для мережевих технологій.

Слід констатувати, що вузівські бібліотеки сьогодні розвиваються — використання цифрових технологій приводить до нових форм роботи з користувачами, особливо в плані накопичення, формування та використання інформаційних ресурсів.

Проте перед ними виникає низка проблем, які не дозволяють бібліотекам функціонувати та розвиватись на повну силу і які вони не можуть вирішити власними силами чи на рівні навчального закладу. Основні проблеми можна згрупувати в чотири блоки.

1. Підпорядкованість Міністерству культури та туризму.

Проблема у відсутності законодавчого та нормативно-правового забезпечення діяльності бібліотек ВНЗ, основних напрямків та пріоритетів. Існують прецеденти, коли чиновники на місцях не розуміють, чому вузівська бібліотека у своїй діяльності користується положеннями, інструкціями та іншими документами Міністерства культури та туризму

Давно назріла необхідність у перегляді і впорядкуванні тарифних коефіцієнтів для посадових окладів працівників бібліотек. Оклади для вузівських бібліотек сьогодні встановлює Міністерство культури. Вони явно занижкі, якщо врахувати відповідальність, обсяг роботи, ненормований робочий день. Звідси і виникає проблема забезпечення кадрами, особливо спеціалістами в галузі комп'ютерних технологій.

2. Тендерна закупівля книг, періодичних видань (і в перспективі повнотекстових електронних баз даних) для бібліотек.

Інформація, яка міститься в друкованих виданнях та електронних ресурсах, — це досить специфічний товар, який не може підлягати тендерним процедурам. Для бібліотек найкраще працювати безпосередньо з видавництвами, а не через посередників.

3. Наукові бібліотеки класичних університетів як регіональні інформаційні центри.

Сьогодні бібліотеки цієї категорії ВНЗ мають значний ресурсний потенціал, який формувався протягом 150—200 років. Але якщо в радянські часи бібліотеки отримували обов'язковий примірник творів, які друкувалися в СРСР, то в нинішньому законі про обов'язковий примірник для бібліотек не згадується навіть для місцевих видань. Тому необхідно відновити надходження до бібліотек класичних університетів обов'язкових видань України.

4. Значимість діяльності бібліотеки для ВНЗ.

При атестації ВНЗ та в інших питаннях звітності, акредитації слід враховувати наявність в бібліотеках електронних ресурсів (каталогів, електронних видань, доступу до повнотекстових баз даних), технічного обладнання, функціонування віддаленого доступу.

Курс "Інформаційна культура студента" в навчальних планах ВНЗ має бути обов'язковим. Навчання слід проводити на 1-му і 3-му курсах, оскільки запити та інформаційні потреби таких студентів суттєво відрізняються.

Вирішення цих питань значною мірою сприятиме розвитку вузівських бібліотек Україні і концентрації їх зусиль на забезпеченні наукового та навчального процесів.

© О. Шилюк, 2008